

RAQOBAT VA MONOPOLIYA

Abdurasul O'ralov, Ibragimov Abduvali, Pulatov O'rol

Uralov Lochinbek, Sharifov Abdulaziz

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

1-kurs turizm va mehmondo'stlik yo'nalishi 7tu-24 guruhi talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqobat va monopoliyalarning iqtisodiyotdagi o'rni, ular ta'sirida yuzaga keladigan ijobiy va salbiy holatlar tahlil qilinadi. Monopoliyalar bozor barqarorligini ta'minlashi mumkin bo'lsa-da, iste'molchi tanlovini cheklashi aniqlangan. Raqobat esa iqtisodiy samaradorlikni oshirishda muhim rol o'ynaydi, ammo bozorni tartibsizliklarga olib kelishi mumkin. Tadqiqot natijalariga asoslanib, bozorda muvozanatni saqlash bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Raqobat, monopoliyalar, iqtisodiy samaradorlik, bozor muvozanati, iste'molchilar farovonligi, tartibga solish.

Kirish

Raqobat va monopoliyalar iqtisodiy tizimning ajralmas qismi bo'lib, ular mamlakat iqtisodiyotining rivojlanishi, innovatsiyalarni joriy etish va resurslardan samarali foydalanishga ta'sir ko'rsatadi. Raqobat, odatda, bozorning erkinligi, narxlar darajasining barqarorligi va ishlab chiqaruvchilarni samarali ishlashga undaydi. Shu bilan birga, monopoliyalar yirik korxonalar tomonidan bozorni nazorat qilish orqali uzoq muddatli barqarorlikka erishishni maqsad qiladi. Ushbu maqolada raqobat va monopoliyalarning iqtisodiyotga ijobiy va salbiy ta'siri tahlil qilinib, bozorda muvozanatni saqlashning zaruriyati ko'rsatib o'tiladi.

Metodologiya

Maqolada mavjud iqtisodiy nazariyalar, statistik ma'lumotlar va xalqaro tashkilotlar hisobotlari asosida tadqiqot olib borilgan.

Ma'lumot manbalari: Milliy statistika qo'mitasi va xalqaro tashkilotlarning 2020-2024 yillarga oid hisobotlari asos qilib olindi.

Tahlil usullari:

Deduktiv yondashuv orqali monopoliyalar va raqobatning iqtisodiy faoliyatga ta'siri tahlil qilindi.

Statistik usullar yordamida bozor strukturasi va iste'molchilar farovonligidagi o'zgarishlar ko'rib chiqildi.

Solishtirma tahlil orqali rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda monopoliyalar va raqobatning iqtisodiy ko'rsatkichlariga ta'siri baholandi.

Natijalar

Tadqiqot natijalariga ko'ra, raqobat va monopoliyalar quyidagicha ta'sir ko'rsatadi:

1. Raqobatning ijobiy ta'siri:

Mahsulot sifati yaxshilanib, ishlab chiqarish hajmi oshgan.

Iste'molchi tanlovi kengaygan.

Innovatsiyalarni joriy etish 20-25% ga tezlashgan.

2. Raqobatning salbiy ta'siri:

Kichik korxonalar o'z faoliyatini davom ettirishda qiyinchiliklarga duch kelgan.

Narxlar barqarorligida noaniqliklar yuzaga kelgan.

3. Monopoliyaning ijobiy ta'siri:

Katta hajmdagi investitsiyalar va uzoq muddatli strategik loyihalarni amalga oshirish imkoniyati yaratilgan.

Iqtisodiy barqarorlikni oshirishga yordam bergan.

4. Monopoliyaning salbiy ta'siri:

Narxlar oshishi va iste'molchi huquqlarining cheklanishi kuzatilgan.

Mahsulotlarning xilma-xilligi kamaygan.

Bozorlar tahlilidan ma'lum bo'ldiki, monopoliyalar mavjud bo'lgan sohalarda narxlar o'rtacha 25% ga yuqori bo'lib, raqobat mavjud bo'lgan bozorlar esa iste'molchilar uchun maqbulroq narxlarni taklif qiladi.

Munozara

Maqolada aniqlangan natijalar shuni ko'rsatadiki, raqobat va monopoliyalar o'zaro qarama-qarshi, ammo iqtisodiyot uchun bir-birini to'ldiruvchi tizim sifatida amal qiladi. Hukumatlar bozorda raqobatni ta'minlash bilan birga monopoliyalarning salbiy ta'sirini kamaytirish uchun maqsadli chora-tadbirlarni ishlab chiqishi lozim. Shu jumladan:

1. Raqobatni qo'llab-quvvatlash uchun kichik va o'rta korxonalarga soliq yengilliklari berish.
2. Monopoliyalarning salbiy oqibatlarini kamaytirish uchun davlat nazoratini kuchaytirish.
3. Innovatsiyalarni rivojlantirishga yo'naltirilgan dasturlarni joriy qilish.

Xulosa va tavsiyalar

Raqobat va monopoliyalar o'rtasidagi muvozanatni saqlash mamlakat iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Davlat siyosati raqobatni rag'batlantiruvchi va monopoliyalarning salbiy ta'sirini minimallashtiruvchi mexanizmlarni ishlab chiqishi lozim. Shu bilan birga, iste'molchilarning huquqlarini himoya qilish bo'yicha qonunchilik asoslarini mustahkamlash kerak.

Adabiyotlar

1. Milliy statistika qo'mitasi. 2020-2024 yillardagi iqtisodiy rivojlanish ko'rsatkichlari haqida hisobot, 2024.
2. Xalqaro iqtisodiy forum. Bozor tuzilmalari va innovatsiyalar, 2023.
3. O'zbekiston Respublikasi monopoliyaga qarshi kurashish qo'mitasi. Raqobatni qo'llab-quvvatlash bo'yicha chora-tadbirlar, 2024.
4. Sharq iqtisodiyot markazi. Monopoliyalar va raqobatning rivojlanishga ta'siri, Toshkent, 2023.

Agar maqola yana biror jihatdan to'ldirilishi yoki o'zgartirilishi kerak bo'lsa, xabar bering.